

CSISZÁR ZOLTÁN

NivegyÚJABB ADATOK A NÉMEDI, NÉVED, NYÜVED ÉS NIVEGY
HELYNEVEINK ETIMOLÓGIÁJÁHOZ

A Balaton-felvidék Óbudavár térségében nyíló, északról déli irányba táguló és kissé nyugatnak tartó széles völgyét Nivegy-völgyként nevezik. A völgy jelenkori települései: Óbudavár, Szentjakabfa, Balatoncsicsó, Szentantalfa és Tagyon. Napjainkban főként a borútjáról ismertté vált völgy neve új keletű – még a völgyben élők számára is újszerűen és talányosan hangzik –, nevének eredete viszont Árpád-kori, az Árpád-kor mátya fedí a név jelentését is.

A völgy jelenkori neve – ha nem tévedek – a Veszprémi káptalani levéltár Kál. 4. számú oklevelének regesztájára vezethető vissza, valószínűleg az oklevélben szereplő helynév fonetikai olvasata. A regeszta szerint 1227-ben „*Sal comes Nivegy faluban nyolc háznépet adott a veszprémi káptalannak*”.¹ – Az idézett szövegrészlet Holub Józseftől származik, több munkájában is megtalálható. Az oklevél a jelenlegi digitális adatbázisban sajnos már nem érhető el.

Az 1227-ben faluként (villa) nevezett „Nivegy”, később völgyként (vallis), majd a völgyhöz tartozó falvak előneveként is megjelenik. Árpád-kori források alapján a völgyhöz tartozóan, a jelenlegi négyen túl – Óbudavár ekkor még valószínűleg nem létezett – további települések is beazonosíthatóak: „Nivegy”, Herend, Árokfő, Szentbe-reck, Szentbalázs. „Nivegy”-et, Koppány Tibor a környék műemlékeire vonatkozó

kataszterében Csicsóval,² Veress D. Csaba pedig a völgy falvairól írt helytörténeti monográfiájában Szentantalfával azonosította.³

Két 14. századi határjárásra vonatkozó oklevél alapján, „Nivegy” falu helye jól meghatározható. Megítélésem szerint „Nivegy”, a többtől teljesen külön fekvő település volt. Helye Szentantalfától és a már szintén nem létező Herendtől északra, Óbudavár és Szentjakabfa térségében keresendő.

Az 1312. évi oklevél Felsődörgicse határjárására vonatkozik.⁴ A határjárás a Szent Miklós egyháztól indult, az első földrészlet ettől nyugatra található, a második részlet a leírás szerint *Nyweg* -gel szemben a nagy útnál (via magna) van, majd a Szent Miklós-templomtól északkeletre eső köves tetőnél (Kuestetev – valószínűleg a jelenkori Kő-hegy) lévő földrészlet következik. Az 1339. évi határjárás Heym ispán fiainak a völgyben lévő birtokait írja le.⁵ Ebből töb-

1 Holub József: A bortermelés Zala megyében 1526 előtt. In: A Göcseji Múzeum jubileumi emlékkönyve, 1950–1960. Szerk. Szentmihályi Imre. Zalaegerszeg, 1960. (továbbiakban: Holub, 1960.) 184. p.

2 Koppány Tibor: A Balaton környékének műemlékei. Bp., 1993. 132. p. (Művészettörténet – Műemlékvédelem; 3.)

3 Veress D. Csaba: A Nivegy-völgy falvainak története. Balatoncsicsó, Óbudavár, Szentantalfa, Szentjakabfa, Tagyon. 2. jav. kiad. Balatoncsicsó, 2014. (továbbiakban: Veress D., 2014.) 19. p.

4 Zala vármegye története. Oklevéltár. 1. köt., 1024–1363. Szerk. Nagy Imre, Véghely Dezső, Nagy Gyula. Bp., 1886. 138–141. p.

5 A Magyar Nemzeti Levéltár adatbázisai. Collectio Diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa. Internetes kiad. (DL–DF 5.1) Bp., 2009. (továbbiakban: DL) 200864. (Megtekintve: 2020. március 1.); Anjoukori oklevéltár. 23. köt., 1339. Szerk. Piti Ferenc. Bp.–Szeged, 1999. 94–95. p.

bek között megtudjuk azt is, hogy a „via magna” Tagyon (Togyon) faluból Szentjakabfára (villa S. Jacobi) tartott. A határjárás Szentantalfa (villa S. Anthonii) keleti szélén indult, majd a nagy út mentén haladva érte el Herend térségét, ahonnan a Szent Márton egyházhhoz („Nivegy”-re) egy, a nagy útból balra kiágazó út vezetett.

Az oklevelek tanúsága szerint a völgyet már ekkor is szőlők és különféle gyümölcsfákkal beültetett területek tarkították. „Nivegy” viszont a völgy északi erdős peremén, valószínűleg a 15. századi oklevélben említett erdő⁶ déli szélén feküdt. A „Nivegy”-i egyház patrocíniuma Szent Márton volt. Talán nem véletlen az sem, hogy a völgy jelenlegi falvai közül Óbudavár templomának védőszentje is Szent Márton.

A Balaton-felvidéki „Nivegy” beazonosítható középkori névalakjai:⁷ (1227) – Holub Nivegy faluként említi;⁸ Nyvig-falu (1252); Nyvygh-völgy (septem villis) (1269); Nyweg-völgy (1272); Niveg-völgy (1272); Nyveg-völgy (1272); Nywygh-falu (1285); **Neueg**-S. Jacobi (1306);⁹ Nywig-falu (1312); Nyweg-falu (1312); **Neueg**-völgy (1315);¹⁰ Nyuig-falu (1317); Niuig-falu (1317); Nyuig-völgy (1318); Nivig-völgy (1318); Neuig-völgy (1318); Nyueg-birtok (1318); Newygh-falu (1318); Newygh-völgy (1318); **Neuygh**-völgy (1318);¹¹ **Neueg**-völgy (1319); **Neueg**-falu, Szent Márton egyház (1323);¹² Nyuig-völgy

(1324); **Neuigh**-völgy (1324); Nyivek-völgy (1324) – regesztában; Nyek-völgy (1324) – az előzővel azonos; Nyuigh-falu (1335); **Neweg**-falu (1335); **Neueg**-S. Jacobi (1336); **Newegh**-völgy (1338); **Neuyg**-völgy (1339);¹³ **Neueg**-Szentantalfalva (1339); **Newegh**-völgy (1339);¹⁴ **Newegh**-falu (1339);¹⁵ **Nyvyg**-völgy (1348);¹⁶ **Nemyguelgh**-völgy (1353);¹⁷ **Nemeghuelgh/Nemeghuegh**-völgy/vég (1384);¹⁸ **Nywegh**-erdő (1442);¹⁹ Nevegy-völgy, Németvölgy, Nemethwelgh (1524).

Az oklevelek latin nyelvű szövegében a helynév, a korabeli közhasználatú nevén (vulgo dicitur) van jelen. Az Árpád-korban az *y*-os (Ny...) írásmód, a 14. század elejétől pedig az *e*-s (Ne...) írásmód a jellemző.

A fenti helynévvaltozatokat nem csak a Balaton-felvidéki „Nivegy” esetében használták, adatgyűjtésem során több rokonnevű település került beazonosításra. Ezek részben még ma is létező – Alsónémedi, Kiszénmedi, Néved, Nyüved –, részben pedig már csak a történeti emlékekben fellelhető – Baranya, Sopron, Veszprém, Zala és Zaránd megyei – a jelen korban nem létező települések.

A településnevek összetartozását már a „Földrajzi nevek etimológiai szótára” is felveti,²⁰ de nincs benne sem Nivegy, sem pedig Nivegy-völgy szócikk.

Ortutay Gábor szerint a „Nivegy” vagy „Nevegy” szó, a szláv „nevigy” szóból származik, ami a 'nem látható', 'rejtett' jelentésű.²¹

6 DL 92938.

7 **Vastag, dőlt betű:** oklevélben ellenőrzött eredeti írásmód; **dőlt betű:** – okmánytárból származó, eredetnek tekinthető névalak – A Magyar Nemzeti Levéltár adatbázisai. Középkori Okmánytárak http://mol.lancanum.hu/medieval/opt/a101101.htm?v=pdf&a=start_f (továbbiakban: OT) (Megtétekintve: 2020. március 1.) –; normál betű: okmánytárból származó nem eredeti névalak (OT).

8 Holub, 1960. 184. p.

9 DL 200083.

10 DL 200094.

11 DL 1922.

12 DL 200117.

13 DL 200864.

14 DL 200181.

15 DL 200181.

16 DL 66135.

17 DL 66638.

18 DL 253848.

19 DL 92938.

20 Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. 4. bőv., jav. kiad. Bp., 1988. (továbbiakban: Kiss, 1988.) 1. köt. 86., 752. p.; 2. köt. 237., 264. p.

21 Veress D., 2014. 13. p.

A rokonnevű településekre vonatkozó közlések szerint viszont a cseh „Nevid” személynévből való származtatás esete is fennállhat,²² de más személynéves („Nyund”, „Nyvud”, „Nue”) származtatási lehetőségek is lehetségesek.²³

Az egyes településekre vonatkozó szócikkek (Alsónémedi,²⁴ Kiszémedi,²⁵ Fertőszentmiklós,²⁶ Néved,²⁷ Szentantalfa²⁸) a Nyüved szócikkre való átirányítást tartalmaznak, a Nyüved szócikk „Nyüved-féle helyneveket” említi, és ezekre vonatkozóan ad átfogó értelmezést, kitér a *nyű* szóból való származtatás lehetőségére is.²⁹

A régi Bihar vármegye történeti-etimológiai szótárának Nyüved szócikke is lényegében azonos megállapításokat tesz: „*nyű* 'féreg lárva, kukac, féreg' (TESz.) főnév -d illetőleg -gy képzős származékából ...”³⁰ – Kniezsa István és Kiss Lajos nyomán; „*a nyű, nyűv 'tép, szagat'* (TESz.) ige -g képzős származékának tartja ...”³¹ – Mollay Károly szerint; „... *a nyüveg szóalaknak 'nyűvött dolog' vagy 'nyűvött hely' jelentését feltételezi, az ilyen helyneveknek pedig 'irtásföld' jelentést tulajdonít ...*”³² – Hegedűs Attila közlése alapján.

A fenti helynévmagyarázatok jó egyezést mutatnak a helynevek *nyű* etimonra való visszavezetésében. A *nyű* tekintetében a Benkő-féle történeti–etimológiai szótáron

át juthatunk el a középkori forráshoz.³³ Az itt hivatkozott Besztercei szójegyzékben a „*carmus*” (Finály szerint „*tarmus*”) latin szó magyar megfelelőjeként az *ny fereg* szerepel,³⁴ az eredeti írásmód szerint a *ny fereg* formában.³⁵

A középkori levéltári adatbázisban *d*-vel végződő „képzős” alakok csak az erdélyi Nyüved esetében mutathatók ki: *Nyued* (1380),³⁶ *Nywed* (1512).³⁷ A *ny-ny* (nyű) mint ige, a középkor végén személynévekben (foglalkozásnév) is tetten érhető: pl. *Michael Nyürew* sárvári polgár³⁸ – *fa, kender, posztó stb. nyűvők*.

Erősen valószínű a „Nivegy” esetében is, hogy a szó első tagját a *nyű* ige adja, behatárolt földrajzi fekvése is erősíti a 'nyűvött hely', 'irtásföld' jelentés megalapozottságát.

Megítélésem szerint a „Nivegy” fenti névalakjainak második tagja: *vig, vygh, weg, ueg, uig, wygh, uyg, uigh, wegh, (myg)* pedig egy önálló értelemmel bíró szó, jelentése '*vég*'.

A *vég* szavunk a középkori forrásokban gyakori előfordulással rendelkezik, mint földrajzi köznévi általában a helynevek utótagjaként, de néha előtagként is szerepel: (*Hydweg, Huzzeweg, Mezeuweg, Boglaswegh, Gathuege, Wluegh, Weghsaar, Magyarwegh*).³⁹ Önállóan is általánosan

22 Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Bp., 1978. 50., 237. p.

23 Kiss, 1988. 2. köt. 264. p.

24 Kiss, 1988. 1. köt. 85., 86. p.

25 Kiss, 1988. 1. köt. 752. p.

26 Kiss, 1988. 1. köt. 470. p.

27 Kiss, 1988. 2. köt. 237. p.

28 Kiss, 1988. 2. köt. 555. p.

29 Kiss, 1988. 2. köt. 264. p.

30 Rác Anita: A régi Bihar vármegye településneveinek történeti-etimológiai szótára. Debrecen, 2007. (továbbiakban: Rác, 2007.) 206. p. (A Magyar Névarchívum Kiadványai; 12.)

31 Uo.

32 Uo.

33 A magyar nyelv történeti–etimológiai szótára. 2. köt. H–Ó. Főszerk. Benkő Loránd; szerk. Kiss Lajos, Papp László. Bp., 1970. 1060. p.

34 Finály Henrik: A besztercei szöszedet. Latinmagyar nyelvemlék a XV. századból. Bp., 1892. (továbbiakban: Finály, 1892.) 59. p. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből; 16/1.)

35 Finály, 1892. 105. p.

36 DL 89491.

37 DL 32579.

38 Sopron szabad királyi város története. 1. rész. 7. köt. Oklevelek, levelek és iratok 1521-től 1531-ig. Közli Házi Jenő. Sopron, 1929. 239. p.

39 Szamota István: Magyar oklevélszótár. Bp., 1906. (továbbiakban: Szamota, 1906. 375., 392., 1073., 40., 295., 344., 829., 889. p.

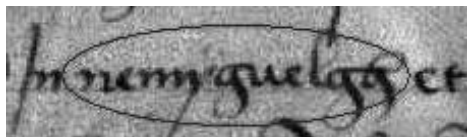
használt: (eg *uegh*, keth *wegh*, migh *ueget* eri).⁴⁰ (Írásmódját tekintve átfedés mutatható ki a *végy* szó előfordulásaival pl.: *wegh* halal,⁴¹ ne *wegh* magadnak,⁴² ydegensagre ne *weghyed*⁴³ – bár megítélésem szerint az Ómagyar Mária-siralom esetében a *vég* olvasat is megállja a helyét.)

A „Nivegy” utótagjának a *vég* szóval történő azonosságát leginkább a Hídvég (ma: Rábahídvég) helynevének névalakváltozatai igazolják: *Hydvig* (1344);⁴⁴ *Hydvgy* (1326);⁴⁵ *Hydvjgh* (1357);⁴⁶ *Hydweg* (1252);⁴⁷ *Hydueg* (1341);⁴⁸ *Hyduig* (1343);⁴⁹ *Hydwygh* (1385);⁵⁰ *Hyduyg* (1379);⁵¹ *Hyduigh* (1366);⁵² *Hydwegh* (1351).⁵³

A két helynév esetén a *vég* szó 18 írásmódváltozata mutatható ki: (*weg*; *veg*; *ueg*), (*wig*; *vig*; *uig*), (*wyg*; *vyg*; *uyg*), (*wegh*; *vegh*; *uegh*), (*wigh*; *vigh*; *uigh*), (*wygh*; *vygh*; *uygh*).

A fenti sorozatból csak az 1353. évi *Nemgyuelgh* és az 1384. évi *Nemeghuelgh/Nemeghuegh myg/megh* részlete tekinthető rendhagyónak.

Az adatbázis képanyagában fellelhető oklevél szépen rajzolt betűi kizárják, hogy esetleg az *m* helyett *w*-t kellene olvasnunk. Péterdi Ottó szerint a helynév „Jelentését

1353. évi oklevélrészlet

másik, 1353-ból való okirat hátára XVI. századi kéz írta: *Nemethwelgh*.”⁵⁴

A 16. századi kéz biztosan nem tévedett a *uelgh* és a *welgh* azonosságában, viszont a *Nemgy* azonossága *Nemeth*-el kizárható. A *Nemeth* esetében ugyanis a *Nymuth* vagy *Nemuth*, illetve ezek valamely módosulata lenne várható. A *Nemgy*-et érintően valószínűleg az autentikusnak tekinthető *Nyweg* rontott alakjával állunk szemben. Hasonló lehet a helyzet az 1384. évi *Nemeghuelgh/Nemeghuegh* alakokkal is, de bizonyára nem véletlen a *Nemgy* és a *Nemegh* előtag az Anjou-kor második felére eső, egymást követő előfordulása.

Hívták ugyan a völgyet a középkor végén is „Németvölgy”-nek, de meggyőződésem szerint nem az Árpád-kori neve alapján. Az Árpád-kori település és völgye nevének fenti okfejtése (**ny**: **nyű**; **vygh**: **vég**) alapján, a széphanzúsú "Nivegy" helyett a **Nyűvég**-et, viszont alapos okkal használhatnánk, a valószínűsíthető 'írtás-vég' jelentéssel.

A rokonnevű települések alapkérdése az, hogy névtanilag valóban összetartozóak-e ezek a települések, azaz igazolható-e az azonos etimonból való származtatás?

A „Nivegy” szómagyarazatának alapját a *vég* szónak a helynév második tagjaként történt beazonosítása képezte, míg az előtagot az etimológusaink által a *Nyüved* helynévhez rendelt *nyű* szavunk adja. A *vég* szó középkori írásmódváltozataiból – (*weg*;

40 Szamota, 1906. 1073., 759., 1151. p.

41 Benkő Loránd: Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegemlékei. Bp., 1980. A legkorábbi magyar szövegemlékek fényképei. Az Ómagyar Mária-siralom (színes másolat a louvaini egyetemi könyvtárból lévő eredeti kéziratról).

42 Szamota, 1906. 303. p.

43 Szamota, 1906. 404. p.

44 DL 3733.

45 Hazai okmánytár (továbbiakban: HO) 2. köt. Országfejedelmi okmányok. Kiadják Nagy Imre et al. Győr, 1865. 43. p.

46 HO 1. köt. Kiadják Nagy Imre et al. Győr, 1865. 216. p.

47 DL 65706.

48 DL 1731.

49 DL 893.

50 DL 91911.

51 DL 65797.

52 DL 105237.

53 DL 29992.

54 Péterdi Ottó: A Balaton-Felvidék német falvai. Dülönévkutatási tanulmány. = Századok, 1935. Pótfüzet 713. p.

veg; ueg), (wig; vig; uig), (wyg; vgy; uyg), (wegh; vugh; uegh), (wigh; vigh; uigh), (wygh; vygh; uygh) – és az előtag (nyú) ismert írásmódváltozataiból – (Ne; Ni; Ny) – képzett variációkra (46 lehetséges névalak) a középkori adatbázison futtatott keresések a várt eredményre vezettek.

Valós névalakként ugyanis elég nagy számú, szám szerint 35 névalakváltozatot sikerült beazonosítani: *Neweg*, *Neveg*, *Neueg*, *Newig*, *Nevig*, *Neuig*, *Newyg*, *Nevyg*, *Neuyg*, *Newegh*, *Nevegh*, *Neuegh*, *Neuigh*, *Newygh*, *Neuygh*; *Niveg*, *Niuig*, *Niwegh*, *Niuigh*; *Nyweg*, *Nyveg*, *Nyueg*, *Nywig*, *Nyvig*, *Nyui*, *Nywyg*, *Nyvgy*, *Nywegh*, *Nyvegh*, *Nyuegh*, *Nywigh*, *Nyvigh*, *Nyuigh*, *Nywygh*, *Nyvgygh*.

Ezek nagy része kilenc – részben már a fentiekben is említett – településhez, míg a másik része személynevekhez vagy földrajzi helyzetét tekintve nem egyértelműen beazonosítható településekhez tartozik.

Tekintettel arra, hogy a fenti települések egy részénél *m*-el kezdődő utótagok – például a „Nivegy” rendhagyó 1353. évi *Nemyguelgh* alakja – is kimutathatóak, a keresést kiegészítettem a (*meg*, *megh*); (*mig*, *migh*); (*myg*, *mygh*) utótagokkal képzett variációkra is. A 18 lehetséges újabb névalakból, 12 bizonyult valónak: *Nemeg*, *Nemegh*, *Nemigh*, *Nemyg*, *Nemygh*; *Nimeg*, *Nimigh*; *Nymegh*, *Nymig*, *Nymigh*, *Nymygh*.

Ezek az előfordulások nagyrészt már csak három településhez – Alsónémedi, Kismémedi, Fertőszentmiklós – köthetők, néhány eset Bars és Zaránd megyei településeknél is kimutatható, és vannak ugyanúgy személynevekhez vagy földrajzi helyzetét tekintve nem egyértelműen beazonosítható településekhez tartozó előfordulások is.

A fenti módszer alkalmazásával vizsgált települések, és kronológiai sorrendbe szedett névalakjaik:⁵⁵

Település Várkony (Warkun) mellett (Baranya vármegye)

Nyuigh (1352)

Néved (Bars vármegye)

Nemegh (1403); *Nemegh* (1404); *Nemegh* vocate, ac Ibraanfevlde (1406); Annotati Georgy *Neuegh* (1406); *Nyueg* (1410); *Njwýgh* (1423); *Njwýgh* (1423);⁵⁶ *Njvégh* (1424, 1593)⁵⁷; *Niuigh* (1436);⁵⁸ *Nywegh* (1458);⁵⁹ *Nywygh* (1471); *Nyvegh* (1471); *Nywygh* (1479)

Nyüved (Bihar vármegye)

Neuegh-i Renold (1342);⁶⁰ *Nyuigh* (1349); *Nyueg* (1358);⁶¹ *Nyued* (1380);⁶² *Newegh* (1421); *Nyweg*-i Farkas János (1441); *?*, *Nyweg*-i Farkas János (1441);⁶³ *Njwégh* (1448);⁶⁴ *Nywegh* et Kyd (1458); *Nywed* (1512);⁶⁵ *Nywegh* (1513);⁶⁶ *Nywegh* (1513);⁶⁷ *?*, *Nywegh*-i Thordai György (1524)⁶⁸

Kismémedi (Nógrád vármegye)

Nemegh (1342); ***Nemegh*** (1342);⁶⁹ ***Nymegh*** (1325, 1358);⁷⁰; ***Nemegh*** (1378);⁷¹ *Nemegh* (1401); *?*, *Nemegh* (1498)⁷²

55 ***Vastag, dölt betű***: oklevélben ellenőrzött eredeti írásmód; *?*, ***dölt betű***: oklevélben nem ellenőrzött írásmód; ***dölt betű***: okmánytárból származó, eredetinek tekinthető névalak (OT); normál betű: okmánytárból származó nem eredeti névalak (OT); ***aláhúzott betű***: a „Nivegy”-nél is meglévő névalak.

56 DL 43543.

57 DL 68109.

58 DL 56773.

59 DL 15248.

60 DL 40894.

61 DL 51809.

62 DL 89491.

63 DL 36390.

64 DL 14161.

65 DL 32579.

66 DL 105206.

67 DL 47060.

68 DL 26337.

69 DL 40879.

70 DL 41342.

71 DL 64944.

72 DL 93674.

Alsónémedi (Pest vármegye)

Nemeg, *Neweg* (1276); *Neweg* (1277); *Nyug* (1323); *Nymig* (1332); *Niveg* (1332); *Nymig* (1332); *Nemigh* (1369); **Nemigh**, *Nemig* (1369);⁷³ **Nemygh**, *Nemygh*, *Nemig* (1371);⁷⁴ *Newygh* (1371); *Nemegh* (1371); *Nemeg* (1373); *Nymigh*, *Nimigh* (1379); **Nymigh** (1379);⁷⁵ *Nemug* (1381); *Neweg* (1383); *Nemegh* (1383); **Nemegh** (1383);⁷⁶ *Nemegh* (1398); *Nemeg* (1399); *Neweg* (1399); *Nemegh* (1400); *Nemeg* (*Nemegh*, *Nemygh*) (1402); *Nemegh* (1411); **Nemeg** (1425);⁷⁷ ?, *Nemeg* (1510);⁷⁸ *Nemeg* (1510); **Nemigh** (1523);⁷⁹ *Nemeg* (1552); *Nemegh* (1565)

Fertőszentmiklós (Sopron vármegye)

Neweg (1228); *Neueg* (1274); **Nymygh**, *Nymig* (1324, 1357, 1364);⁸⁰ *Nymygh*, *Nymygh*, *Nimigh* (1324); *Nymygh* (1357); *Nymig* (1357)

Település Nyék-Sasad környékén (Veszprém vármegye)

Newegh (1015); *Neueg* (1268); *Newygh* (1325); *Neweg* (1325); *Newygh* (1325); *Newygh* (1325); *Neuegh* (1325); *Newegh* (1357); *Nyvig* (1403); *Nevygh* (1403); *Neweg* (1433); *Neweg* (1434); *Neweg* (1435); **Neveg**, **Nevegh**, ?, *Newegh* (1435, 1444, 1452, 1457, 1458, 1459, 1460, 1463, 1512, 1523);⁸¹ *Neweg* (1436); *Newygh* (1434); *Newegh* (1434); *Neweg* (1434); *Newegh* (1435); *Neueg* (1435); *Newegh* (1438); ?, Johanne Gathaly de *Newegh* (1460)⁸²

Nagynyüved (Zaránd vármegye)

Neueg (1261); *Neueg* (1271); **Nagniwegh** (1443);⁸³ *Nymegh* (1490); *Naghnýweg* (1502); *Nemeg* (1515).

73 DL 98072.

74 DL 98073.

75 DL 98075.

76 DL 98077.

77 DL 43654.

78 DL 98269.

79 DL 98056.

80 DL 2264.

81 DL 65531.

82 DL 15531.

83 DL 94912.

A fenti kigyűjtés alapján két főcsoport különíthető el, az *m*-betűt tartalmazó, illetve az *m*-betű nélküli helynevek csoportja.

Az első csoport megítélésem szerint személynévi eredetű, mégpedig a helynevek alapjául a **Nemegh**⁸⁴ – „Hendus cum filio suo *Nemegh*” (1211), illetve ennek módosulata a **Nemygh**⁸⁵ – „*Nemygh* fia István házától” (1271) szolgál. Ezen csoportba a két Némedi és Fertőszentmiklós középkori települése sorolható, de figyelemreméltó a két személynév Anjou-kor második felére eső, egymást követő előfordulása a Balaton-felvidéki „*Nivegy*” esetében is.

A többi településnél az *m*-es alak a rendhagyónak tekinthető 1353. évi **Nemyghuelgh** és az 1384. évi **Nemeghuelgh/Nemeghuelgh** kivételével közvetlenül nem igazolható – ugyanis e rendhagyó esetek nem eredeti oklevelekből, hanem okmánytárakból, másodlagos forrásokból származnak. A Balaton-felvidéki „*Nivegy*” igazolt példája alapján azonban személynéves keveredés, a Bars megyei Néved és a Zaránd megyei Nagynyüved esetében valószínűleg fenn áll.

A második csoport a *nyű* szóra visszavezethető helynevekből áll, e helynevek névalakjainak meghatározó részére a „*Nivegy*”-nél ismertetett szóösszetétel a jellemző. A középkori levéltári adatbázisban *d*-vel végződő „képzős” alakok csak az erdélyi Nyüved esetében mutathatók ki: *Nyued* (1380),⁸⁶ *Nywed* (1512),⁸⁷ így Kiss Lajos megállapítása – „*A m. nyű 'féreg, kukac' fn. -d képzős származékából keletkezett, bizonyára*

84 *Fejér, Georgius: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tom. 7. Vol. Supplementare Ab anno 1301–1342. Budae, 1841. 181. p.*

85 A Perényi család levéltára, 1222–1526. Közzé teszi Tringli István. Bp., 2008. 17. p. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. 2. Forráskiadványok; 44.); DL 70588.

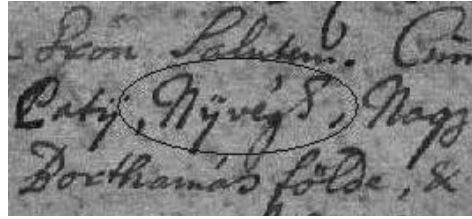
86 DL 89491.

87 DL 32579.

szn.-i áttétellel.⁸⁸ – helytálló lehet. A szóösszetételre utaló névalakok száma jóval nagyobb, így valószínűleg az eredeti név ez esetben is a „**Nyüvég**” lehetett. A *nyü* szóra visszavezetett helynevek csoportjába a névadó bihari Nyüved mellett, a Várkony melletti egykori baranyai település, a bortized peréről ismertté vált budai *Nevegh* promontorium, a Bars megyei Néved, a Balaton-felvidéki „Nivegy” és a Zaránd megyei Nagynyüved sorolható.

A csoport alapjául szolgáló helynév szóösszetétel (*nyj: nyü; vygh: vég*) jellege, és egyben az utótag *vég* szavunkkal való azonosossága is, egy okleveles adattal bizonyítható. A Névedre vonatkozó 1424. évi oklevél ugyanis egy 1593. évi átiratban maradt fenn, az átiratban található névalak: *Njvégh*.⁸⁹

A régi Bihar vármegye történeti-etimológiai szótárának *Nyüved* szócikke,⁹⁰ Nagynyüvedet – valószínűleg tévesen – a Bihar

1593. évi oklevélrészlet

vármegyei Nyüveddel azonosítja. Figyelemre méltó, hogy a szócikkben közölt Nyüved (Nyüvegy) „betűhív névalakjai” közül az alábbiak megléte a fenti kigyűjtéssel nem volt igazolható: *Neueg* (1213), *Neuegy* (– valószínűleg *Neueg-i*) (1213), *Neveg* (1291), *Nined* (1598), *Niueg* (1291), *Nyuegh* (1359); *Nyüved* (1421), *Nyved* (1587). Az FNEsz. esetében a Nyüved szócikkben közölt *Neued* (1208), valamint a Néved szócikkben található *Nywg* (1229) névalakot sem sikerült kimutatnom.

88 Kiss, 1988. 2. köt. 264. p.

89 DL 68109.

90 Rácz, 2007. 206. p.